

KD*i*

ELPO AR DĪVU

Atslēgas vārds – izturība.
Saruna ar opermākslas
lēģendu Renē Flemingu **4. lpp.**

SKAISTA NAUDA

Tādu atmiņu kā Rihardam
Zariņam nav nevienam citam
laikabiedram **16. lpp.**

SMILĢA KODS

Kad Smilģis ienāk istabā, tā ir pilna tiešā un pārnestā nozīmē **8. lpp.**

AR DOMU PAR LEGENDU

Atgādinot par mākslas ideālu vārdā upurēto, režisora Viestura Kairiša Dailes teātri iestudētās izrādes *Smilģis* intonācija itin nemaz nav titulvaronim komplementāra Teksts Toms Čevers Foto Kristaps Kalns

Dailes teātra dibināšanas simtgades kontekstā Jau-najā Rīgas teātrī vēl pirmspandēmijas sezonā tapa savdabīga teātra arheoloģija *Meklējot Spēlmani* Gata Šmita režijā, bet simtgadei veltītā Māras Zālītes luga *Smilģis* Viestura Kairiša skatuves variantā tikko piedzīvojusi pirmizrādi pašā patriarha templī. Šīs izrādes noskato-ties, nākas konstatēt, ka Latvijas teātra re-žijas metra Eduarda Smilģa obligātie re-kvizīti ir sašķiebusies sirnu matu kodaļa un kaislībā neprātīgi gailošas acis. Arī tas. Taču noteikti ne tikai. Domājams, ka lai-kā, kad strauji sarūk to skatītāju skaits, kuri Smilģa izrādes ir redzējuši savām acīm, un kļūst aizvien mazāk arī to, ku-riem vispār ko izteiktu šis personvārds, ironija, lai arī labdabīga, vairs nešķiet tas auglīgākais panākums, kā vērtēt viņa at-stātos nospiedumus teātra annālēs.

GARS NAV SAVAŽOTS

Programmā nodrukātajos izrādes ceļa vārdos Dailes teātra versijai par Smilģi re-žisors Viesturs Kairiņš laikus nodrošina at-kāpšanās ceļu, rakstot, ka izrāde vēstīs par mākslu, kuru nav iespējams notvert formā, par ideju, kuru nav iespējams pie-fiksēt, un par brīvību, kas pāraug mīlestī-bā. Šie vārdi raksturo jebkuru izcilu māks-las notikumu un vienlaikus tajos var veikli patverties no publikas un kritikas neiz-pratnē sarauktiem skatieniem. Šo vārdu pavadījumā izrādē nejauši iespējams ie-raudzīt arī ko tādu, kā tajā nemaz nav, kā tas mums ik pa laikam gadās... Taču reži-soram ir taisnība, ka *Smilģi* nav patētiskas un pietētas pret sirno meistaru un tajā netrūkst negaidītu huligānisku pārdroši-bu, atmetot jebkādas cerības uz Smilģa mūža lineāru reprezentāciju pašas dzīves formās. Ja fonā skanētu krievu pops, diez-gan droši varētu apgalvot, ka izrādes au-tors ir neglābjamais postmodernists Dž. Dž. Džilindžers, kurš turpina ironizēt,

ne lūgts, ne aicināts bez brīdinājuma at-griezies mājās.

Izrādē izsekots turpat visam Smilģa dzī-ves gājumam, pieslēdzoties būtiskāka-jiem un spilgtākajiem notikumiem, kad teatrālās mizanscēnās viņš konfrontējas ar cilvēkiem, attiecībās ar kuriem ir vei-dojusies viņa leģenda par kaislībā neat-slābstošu vizionāru. Darbība noris lielās zāles skatuves milzīgajā melnajā kosmosā iesviestās telpiņās, kas atgādina atmiņu uzplaiksnījumus, kurus izgaismo Trej-galvja (šoreiz – Sešgalvja) Smilģa ieraša-nās. Tām dzīvību piešķir arī XXI gadsimta tehnoloģijas – uz abās skatuves malās pie-vienotajiem spārniem asprātīgi deformē-tās proporcijās scenogrāfes Ievas Jurjānes zīmētu interjeru fonā tiek projicēts uz skatuves notiekošais. Viņa gars joprojām nav savažots, tas lidinās un arvien cenšas atrast kādu, kuru piemeklēt.

Tos, kuri par Smilģi zina maz vai nezina neko, izrāde diez ko neapgaismos, jo tajā reti kurš notikums tiek nepārprotami at-

klāts. Šaubos, vai tiks atalgotas arī Smilģa biogrāfu gaidas saskatīt līdz šim nepama-nītas kopsakarības vai oriģinālus traktēju-mus, jo izrādes darbība apstājas pie vai-rāk vai mazāk zināmu atgadījumu kaut arī aizrautīgas, tomēr lielākoties uzspēlē-tas prezentācijas un brīžam pat kļūst pla-kātiska, bez kādas tālejošākas nozīmes in-formatīvi uzskaitot faktus, piemēram, ai-nā, kad bezpersoniski tiek nosauktas Dai-les teātra slavenākās Smilģa laika aktrises, it kā vārda un uzvārda kombinācija vien viņu spēli neredzējušajiem spētu pateikt ko vairāk par aprakstiem atmiņu grāma-tās.

UZMANĪBAS SPĪLĒS

Smilģi vienlaikus iemieso seši atšķirīgas pieredzes, vecuma un dažāda tipāža ak-tieri – Kārlis Arnolds Avots, Artūrs Skras-tiņš, Lauris Dzelzītis, Gints Grāvelis, Kaspars Dumburs un Toms Veličko. Sa-šķelta personība vairs nav tas svaigākais personas iespējamās eksistences kon-

■ Aktieri Smilģi drīzāk izsaka kvantitatīvi, uzsverot viņa intensīvo klātbūtni, jo, kad viņš ienāk istabā, tā ir pilna tiešā un pārnēstā nozīmē

cepts, bet ir patiesi lietderīgs lielumā ne-savaldāmas personības atspoguļošanai. Viņi diskutē savā starpā, runā vienlaikus, šaudās pa skatuvi kur kurais un citkārt, horeogrāfes Janas Jacukas trenēti, eiritmiski kustas kā labi noregulēts mehānisms, uzskatāmi piešķirot vērienu žestam un kustībai.

Aktieri pašaizliedzīgi atklāj režisora neremdināmo garu, pulsējošo iekšējo pasauli un meklētāja dzīvesziņu. Viņa skatienam – tāpat kā šai spēles telpai – nav robežu, bet viņš tās novilks pats, kad un kur viņam labpatiks. No aktierdarbiem lielāku uzmanību pievērš Laura Dzelzīša negaidīti mazliet rezignētais Smilģa *alter ego* un Toma Veličko pārsteidzoši atbrīvotais un pašpārliecinātais tēlojums.

Būtu visai prognozējami, ja aktieri galveno varoni spēlētu katrs citā viņa dzīves posmā vai arī atklātu kādu no viņa daudzšķautņainās personības emocionālajiem stāvokļiem vai rakstura iezīmēm, taču šādas likumsakarības, par laimi, nav. Seši aktieri Smilģi drīzāk izsaka kvantitatīvi, uzsverot viņa intensīvo klātbūtni, jo, kad viņš ienāk istabā, tā ir pilna tiešā un pārnēstā nozīmē. Un, tāpat kā bērnam raksturīgā pacilātībā reiz plaukstā nospiedis sarkankrūtīti, viņš vienā malkā izsūc arī visu telpā esošo skābekli, partneri neviļus smacējot savas uzmanības spilēs.

Atgādinot par mākslas ideālu vārdā upurēto, arī izrādes intonācija itin nemaz nav viņam komplimentāra. Attiecīgi Smilģis tiek rādīts vairāk neglaimojošā praktiskai dzīvei nederīgas, visnotaļ egoistiskas, bet tomēr neizskaidrojami valdzinošas personas gaismā, kas apkārtējos neglābjami sapīņķerē savos jūtu uzplūdus.

KAISLĪBAS ATBALSS

Pārsteidzošā kārtā izrāde nesniedz priekšstatu par Smilģi kā režisoru, par to, kādas bija viņa izrādes, ja atskaita frāzes par jaunu, spilgtu, laika garam atbilstošu, modernu u. t. jpr. teātri. Tā tas ir, ka radošā procesa tieša atklāšana teātrī mēdz būt visai neveikla, jo ir gluži neiespējami nokopēt iedvesmu un radīšanas pirmreizīgumu, kad rokas pieskāriens, solis vai acu skats pārkāpj ikdienišķībai. Taču izrādes galveno varoni, kura nozīme Latvijas teātra attīstībā nav pārvērtējama, raksturot galvenokārt psihofiziskām izpausmēm un biogrāfiskiem datiem ir par maz, ja arī tiek pieminēta viņa interese par delartisko komēdiju un iestudēto lugu darbības pārceļšanu uz oriģinālām laiktelpām.

Iespējams, Viesturs Kairiņš par Smilģa radošo mantojumu paredzējis runāt ar saviem režijas paņēmieniem. Tā skatuviskajā darbībā ir sajūtamas arī Smilģa rok-
rakstam raksturīgās iezīmes – uz skatuves

SMILĢA SKATIENAM NAV ROBEŽU, BET VIŅŠ TĀS NOVILKS PATS, KAD UN KUR VIŅAM LABPATIKS

valda teatralitāte, aizrautība, impulsivitāte un nenoliedzami intensīvi tiek aizpildīts skatuves laiks, starp lielizmēra scenogrāfijas objektiem atrasta vieta arī Raiņa un viņa radīto tēlu karikētiem uznācieniem... Taču konkrētības trūkums liedz Smilģa unikālo darbu atšķirt no visiem citiem un atstāj atklātu jautājumu par izrādes vēstījumu.

Smilģis ir arī universāls radošas, neordināras personības un laikmeta sadursmes piemērs, un šī sadursme pārbauda cilvēka izturības robežas. Taču izrāde nepiemin, ka, nostiprinoties padomju varai, viņš – teātra reformators – tiek nosūtīts uz Maskavu pazemojošai kvalifikācijas celšanai, un neobligāti gara acīm paslīd mīzanscēna par atvadam no teātra mūža nogalē, kad pretstatā laikabiedram Alfredam Amtmanim-Briedītim Nacionālajā teātrī viņam nav lemts šīs zemes rēķinu noslēgt savā teātrī – vienīgajā, kas spēja savaldīt viņa auļojošo garu. Izrādes finālā zārku nes visi seši Smilģi, tajā guldīti ne tikai viņa izrāžu varoņi, bet, visticamāk, arī pats. Protams, viņa mērogs nav ieslēdzams cilvēka auguma šķirstiņā. Tāpēc viņš atbalso un atbalsos vēl ilgi, ko vizuāli apstiprina priekšplānā izstumtais stūrainās konstrukcijas stingrais rāmis, kas pārsež teju visu skatuves telpu.

Smilģis nomirst un augšāmceļas sievietēs. Tas, protams, raksturo viņa kaislību, kuras bijis tik daudz, ka, par laimi, sublimējusi arī skatuves darbos. Taču vai nav jau gana ziņu par viņa neremdināmo dzimumdzīvi, lai tik daudz skatuves laika veltītu kādai tikpat seksuāli izslāpušai pavadinātājai psiholoģijas studentei Eleonorai *à la* Spidolai Dārtas Danevičas visai vulgārā izpildījumā?

VISPATIESĀKĀS PAUZES

Diemžēl lielākoties tikai teatrali uzticētos uzdevumus izpilda arī pārējās izrādē iesaistītās aktrises. Ilze Kužule-Skrastiņa Smilģa domubiedres kustību režisores Felicitas Ertneres tēlā nevar izšķirties, vai pārmiesoties (ko būtu visai grūti izdarīt pēc Elitas Kļaviņas izcilā parauga jau pieminētajā Jaunā Rīgas teātra izrādē) vai tomēr amizēt Smilģim līdzī. Savukārt Ieva Segliņa Smilģa māsas, Leldes un Raiņa tēlā izlīdzas ar jau labi iestrādātiem izteiksmes līdzekļiem, neļaujot noprast pašas aktrises un režisora attieksmi par viņu nozīmi Smilģa dzīvē un mākslā. Turklāt vietumis abu aktrīšu intonācijas kļūst neiederīgi moralizējošas, bez panākumiem mēģinot pārliecināt Smilģi par aktiera trauslo personību vai nepieciešamo pietāti pret lugas autoru.

Vienīgi Kristīne Nevaraуска un Lidija Pupure attiecīgi Smilģa pirmās sievas un mātes tēlā atradušas īsto traģikomēdijas atslēgu. Viņas nekautrējas uzspēlēt ar Smilģi uz vienas nots, bet klusuma brīžos spēj nogrimt dziļākās pārdomās par dzīves un mākslas pagalam atšķirīgajām realitātēm. Nav šaubu, ka vienīgi Rēzija Kalniņa varēja spēlēt Smilģa iemīļoto Liliju Štengeli – sava laika aktrisi ar leģendu, «kura jebkuru izrādi padara dārgu». Taču arī Viesturs Kairiņš nav spējis aktrisi iedvesmot jaunam skatuviskās eksistences veidam, un patiesākās ir tās garās pauzes, kad viņas varone nedara neko, bet nodurtu galvu piekļaujas sienām un kā paredzējama gaida likteņa neatvairāmos sitienus.

Leģendas tāpēc pastāv, lai par tām sajūsminātos, apšaubot no patiesumu un vienlaikus sūkstoties, ka nav izdevies tās piedzīvot pašam. Brīžam aizdomājos, ka Smilģa saskaldītā personība ir tikai apkārtējo uztveres traucējumi, pašiem nespējot aizsniegties līdz tam atjaunotnes bīķerim, kuru spēj nobaudīt Smilģis. Un, kad neviena cita bez viņa uz skatuves nav, varbūt tā jau ir skatītāja halucinācija...

Taču šādām pārdomām izrāde laiku neatstāj, jo tā nogrimst vēriena un spēka abstrakcijās un to komentējošos simbolos, vai tas būtu mūždien pieviltais sūnu vecītis Rainis, līdzīgi savulaik Dailes teātra primadonnām strauji novecojusī Lelde vai varbūt Laimdota vai arī Spīdola, kuras garīgā vertikālā sašķiebusies pavisam fiziski sajūtāmā horizontālē līdz ar piepācelto svārkmu malu un pavērto kājstarpi, kuru aplaimot steidz naskie smilģi. Skaidrība, vienkāršība un kaislība ir jebkura mākslas darba panākumu atslēga, bet ne Smilģa raksturlielumi. ■

Tēmas turpinājums 10. lpp.

MIHAILA ČEHOVA TEĀTRIS

SEPTEMBRIS 2021

08.09. / Lielā zāle
TILTS RĪGA–HOLIVUDA

08.09., 09.09., 14.09., 15.09.
Restorāna "Kaļķu vārti" pagalmā

ČAKS. RĪGA. SIEVIETE

11.09. / Lielā zāle
PAR SPĪTI

17.09. / Lielā zāle
NOTIKUMS VIŠĪ PILSĒTĀ

18.09. / Lielā zāle
KANKUNA

18.09. / Mūzikas un drāmas
telpa "OratoriO"
PARADIZZY

21.09., 22.09. / Lielā zāle
**RAIMONDS PAULS
RĪGAS KRIEVU TEĀTRĪ**

24.09. / Lielā zāle
GANDRĪZLAIME

25.09. / Lielā zāle
**GRĀFS MONTE-KRISTO.
ESMU EDMONS DANTESS**

29.09. / Lielā zāle
GRANONKA

Bilētes

CEHOVA
TEĀTRIS
www.mct.lv

bilešu
serviss
bilesuserviss.lv